

NEMZETI SZINHÁZ.

BÁNK BÁN, eredeti történeti dráma 5 felvonásban, írta K a t o n a J ó z s e f.

A' dramai anyagban olly dús magyar történetek még mindig nyitlatlan aranybánya gyanánt — illetetlenül hevernek öskronikáinkban 's fáradhatlan szorgalommal készült compilatioink — historiai irodalmunk nem igen áll egyébből — izmos köteteiben. 'S valóban igen föltűnő jelenet, hogy míg más népeknél az őstörténetek ezer nyomot hagytak a' költészetben, a' népregékben, az apáról fiura szálló néphagyományokban, — addig nálunk, az előkelőleg keleti, következőleg minden mások fölött költő nemzetnél, annak: mi volt egykor a' magyar? mikép érzett vagy gondolkozott? miként képzelé magát a' mindenség, az emberi társaság, a' nemzetek, a' vallási, erkölcsi, polgári és családi fogalmak irányában? utolsó nyoma is elveszett. A' történetbuvárok századok óta oldogatják a' magyarok származásának gonoszúl ne-

héz problémáját, 's ugynevezett népköltészetünk csak egyetlen egy adatocskát sem tartott fen, melly e' sötétben nyomra vezetne; ősapáink isteneinek elhunytával azoknak emlékezele is végkép kihalt; lerombolt oltáraikból romok sem maradtak az utókorra, hogy sejtethetők a' fiak, hol 's mikép küldék föl áldozataikat a' hős elődök a' magyarok istenéhez. Árpád hősei elhunytak, 's velök tetteik is sirba szálltak, 's a' nép ajkain csak egy regécske sem forog, melly őt apái dicsőségére emlékeztetné, melly a' tettek csiráját lelkében megőrizné, melly irány 's határ nélkül szétkalandozó sejtelmeinek 's vágyainak alakot kölcsönözne. A' földműves hidegen vonatja szántóföldjén ekéjével a' barázdát, nem gyanitva, hogy ott egykor talán ősök harczolának, 's hogy:

„Tán a' por is e' szép mezőn
Nemes szívek hamvából jön!”

hogy a' kő, mellyen délőrájában faradt tagjait pihenteti 's szűk ebédjét elkölti, hajdan talán egy áldozó „kadr“ imazsamolyául szolgált. Más népeknél a' népköltészet egy ivadékról ivadékra szálló elő historia; mig a' magyar népnél még azon események emléke sem maradt fen, mellyek sorsára legtartósb befolyást gyakorlának. A' legnépszerűbb magyar királynak, Hunyady Mátyásnak is, már csak czinkotai iczjét ismeri, mert mióta Mátyás királyial az igazság is elköltözött, a' magyar népi igazság alatt csak utlevelet ért, melly nélküla' szegény legényt hűre teteti a' szolgabíró; sőt a' hozzánk olly közel eső kuruczvilágnak is csak neve forog itt ott a' nép ajkain. A' magyar nép megjelenése Európában, 's azótai történetei föltűnőleg bélyegét viselik a' véletlennek, a' rögtönzöttnek, a' mától holnapig tengésnek; történeti 's családi életében hatszáz évig semmi magasb terv vagy irány nem mutatkozik; 's mikor a' magyar élet bizonyos tervhez kezd idomulni, ez csak népisége rovására történik. Szóval a' fölött bizonyos factum lebeg, 's mi tagadás benne? e' bélyeg' irodalmunkra is rányomult. Keleti ősjellemünkben kelljen-e keresnünk okát ez örökös semmihez nem tapadhatásnak, vagy történeteinkből fejlődött-e ki amaz? nem cézolum nyomozni. A' tény czáfolhatlanul áll; miként történeti népköltészetünk nincsen, 's csak ha megzendülnek a' magyar nóta búskomoly melodiái, kezdjük sejtetni, hogy e' népnek nagy napjai is voltak, mellyek azonban már letűntek, mint nap leszálltával a' deli báb, 's évek előtt feledett álom gyanánt enyésztek el az emlékezet táblájáról, csak egy névtelen vágyat, egy határozatlan tova merengést a' reggel és esthajnal szürkületébe hagytak a' szerelme tárgyaitól rég megvált 's a' sors csapási miatt megféledekenyült kebelnek!

Pedig a' történeti dráma, mint az epos, kiválólag népköltészet; 's Sophokles, Euripides és Shakspeare azért olly nagyok, mert a' népből és a' népnek költöttek.

Azon művek, mellyek, ha Bánk bánt kiveszszük, irodalmunkban a' történeti dráma nevét bitorolják inkább mint megérdemlik, jobbára csak kísérletek 's egytől egyig mind a' véletlennek 's rögtönzöttnek ama bélyegét viselők, mellyről főlebb tevék említést, 's ki tehet róla, hogy illy anyagból a' magyar dráma musája nem birt megszülemleni?

B á n k b á n r a, a' magyar irodalom e' gyöngyére, ugyszólva csak véletlenül bukkantunk, későn, évek mulva, mikor szerzője — kit mig közöttünk forgott, észre sem vevénk már rég elhunyt, 's mikor — hogy magának a' költőnek szavaival éljek — „halandósága köntösét“ a' kecskeméti sirkertben már régóta egyszerű hant fedi; és a' „hivatalos“ magyar literaturában a' jó barátokkal fraternizáló kritikában nem volt annyi méltányrészlet, nem volt annyi szemérem, hogy Katona Bánk bánját csak egy rövid említésre is méltatta volna. Álljanak itt e' szavak elégtételül a' korán elhunytak, 's komoly intésül az illetőknek, hogy a' genius, mint a' felhőkön áttörő napsugár, utat tör magának a' vakindulatok tömegén keresztül, 's hogy az idő megvesztegethetlen ítéletet mond illy mulasztások fölött. 'S most vissza a' dologra.

Történeti dramát írni mindig nagy föladat; 's mennyivel nagyobb olly körül-

mények közt, melyekben Katona József az irodalmat és nemzeti életet találta! — És ő e földadatot szerencsésen megfejtette, 's egy colossalis művet hagyott nekünk örökül, mellynek még hiányai is csak a' darab jelességeinek kiténtetésére szolgálnak.

Tekintsük meg legelőször a' dráma színhelyét.

II. András, kit a' historia a' kereszties háboruk gyanus dicsőségében nyert osztláyrészénél fogva jeruzsáleminek nevez, egyike volt azon fejedelmeknek, kiknek uralkodása, mint duló jégverés, csak az okozott pusztítás által hagy fen emlékeket. Becsvágya elég féktelen volt arra, hogy bátyja 's királya ellen pártot üssön 's sz. István koronája után esengjen; de nem birt elég jellemmel arra, hogy e' koronát, midön ez örökségi jog szerint fejére tétetett, méltósággal viselje. A' nemzet kizsákmányolása és az ország kincseinek elpazarlása napirenden volt, a' királyi javak zsidóknak 's mohamedánusoknak adattak bérbe, 's illy gazdálkodási rendszerrel elégtelenség és pártszövetkezések idéztettek elő, mellyek ohajtott alkalmul szolgálnak a' nemzet jobbainak javait elszedgetni és külföldi kegyenczek kezére juttatni. A' királyi udvar egyike volt a' legromlottabbaknak az akkori időben, mellyen határtalanul uralkodott Gertrud, a' királyné, thuringiai Theodorik szerint „regina, mulier virtuosa et fortis, quae foemineae cogitationi virilem animum inserens, regni tractabat negotia.“ — Endre azon emberek közé tartozott, kik a' nélkül, hogy értenék az uralkodás mesterségét, féktelen nagyravágyásuktól naponkint újabb hódításokra hajtattak, 's e' körülmény már maga is eléggé képes volt országlását szüntelen zavarokba keverni; e' fölött háború majdnem kivétel nélkül meddők valának: elég ok arra, hogy a' jobbágyok türhellenek tartsanak olly országlát, melly adni sem nem tudott, sem nem akart; a' vevésben pedig sem féket sem hatást nem ismert. Itt szükség még egyet megjegyezni. Pártütést csak kettő igazolhat: vagy az emberiségnek őstermészetébéli megsértése, vagy a' — siker. András pártütését bátyja ellen egyik sem igazoló 's miután a' korona örökségi jog szerint reaszállott, legbuzgóbb párt-hivei sem tagadhaták, hogy illy ember mellett törvényes király ellen föllázadni nagy tévedés volt, 's Endre mit sem tön a' multak kiengesztelésére 's uralkodói hivatásának igazolására. Ellenben a' királyban sem csodálhatni ama változást, melly trónrajutása után a' nemzet irányában magaviseletén történt. Ő legjobban tudható, milly ingatag sajkán evez az, ki a' népkegy hullámira bocsátkozik; 's igen természetes, hogy örök gyanuval kíséré azokat, kik holnap talán épen olly készséggel lázadhatnak föl e l e n e, minövel tegnap bátyja ellen m e l l e t t e harcolának. Illy helyzetben ő minden gyáva zsarnokok szokott eszközhöz nyult; t. i. udvarát 's országát külföldiekkel borította el, 's minden kényuralmak legnyomasztóbbikát, az udvari kegyenczek uralkodását koptatta lábra hazájában. Az idegenek, 's közülök főleg Gertrud királyné festvérei 's az ezekkel Magyarországra sereglett kalandorok kizsoriták a' hazafiakat a' legmagasb hivatalokból, Árpád nemes hazája jövevény üzerek, uzorások 's rablók zsákmánya lön, 's az országnagyok a' gyanakodó udvar legotrómbább faggatásaival üldöztetének. Igy még nem tapodta senki a' hős szittyanép nemzeti önértetét, illy sebet még egy Árpádutó sem ejtett a' magyar büszkeségen. A' főlháborodott kedélyek ujra meg ujra pártszövetkezésekben keresének enyhületet; Gertrud 's rokonsága tartatván a' baj főökának, a' békétlenek egész gyűlölete a' királyné 's a' „meraniak“ ellen fordult. Illyen volt körülbelöl színhelye azon eseménynek, mellyet Katona József nagyserű dramájának tárgyaul választta, 's véleményem szerint alig lehele czélszerűbb helyzetet választani, mellyben az ősmagyar jellem teljes tisztaságában állíttathaték egy elvetemült udvar romlottságának ellenébe, küzdésben a' még meg nem szokott zsarnoki fortélyokkal, 's ez Bánk bán legnemzetibb, leghistoriaibb érdeke.

A' dráma főcselekvényeit elég leendő néhány szóval megérinteni.

András a' politikai lég fölötte kétes mérsékletében Galliziába utazik, ennek koronáját kisebb fiának Kálmánnak biztosítandó, előbb azonban határtalan hatalmat öpsz a' királyné kezébe, 's Bánk bánt, a' Bór nemzetség utódját nevezi ki nádornak,

hasonló hatalommal. Bánknak szép neje van, a' magas keblű Bojóti Melinda, k azonban férje, a' becsületet 's családi boldogságot egyaránt bálványozó Bánk távol tart az urvartól. Ez természetesen nincsen inyére Meráni Ottónak, a' királyné öcsésének, ki Melinda iránt már Magyarországra jöttkor vétkes szerelemre gyuladt. A büszke királyné, öcséséhez vak szerelmében, nem gondolva az udvar becsületével 's jobbágyai nyugalmával, Melindát az udvarra hívja, 's hogy Otto beteg kedélyének nyugalmat 's fölvidulást szerezzen, Bánk bánt különféle ürügy alatt az országban utaztatja. A' királynének távolról sem jut ugyan eszébe, hogy Otto csábításra 's Melinda becsületének meggyilkolására vetemülhessen, de a' viszonyok 's Otto szerelmének természetes fejleménye hozza magával, hogy az izgatott vérű jellemtelen meráni herczeg csak Melinda bírásában találhat enyhülést forró vágyainak. Mindezek természetesen nem maradhatnak titokban; a' piaczi rágalom mocskos nyelvére veszi

„Melinda szép mocskotalan nevét.“

E' pillanatot 's körülményt a' béketlenek legkedvezőbbnek tartják a' nádor megnyerhetésére; a' párt feje, Petur bihari főispán, titkos visszatérésre bírja Bánk bánt, 's házi becsületénél és családi nyugalmánál fogva ügyekszik őt a' pártütésnek megnyerni. Bánk bán visszatér, tanuja lesz az udvar elvetemültségének, 's lelkében rémületes gyanu ebred. De a' király bizalma és hazája boldogsága még mindig visszaborzasztják a' szilárd jellemű férfit a' pártütés eszméjétől. E' közben a' királyi udvaron, hol a' nádor visszatért távolról sem gyaníttatik, vígan folynak a' dolgok, 's miután a' csábítási kísérletek Melinda erélyes lelkén megtörnek, Gertrud pedig undorodva elfordul öccsétől, ki sem a' jobbágy nő erényét tisztelni, sem „egy asszony szeszélyein kifogni“ nem tud, — Otto a' leggyávább eszközhez nyúl, 's egy elvetemült kalandor, Biberach, tanácsára, a' királynének alattó, Melindának, hevíto italt ad — 's az undok telt csakugyan az alvó királyné tudta nélkül végre is hajtatik. Biberach e' közben, véletlenül megtudván a' nádor megérkezését, 's már előre sejtván a' közelgő vihart, hátat fordít Ottonak, a' pártosok tanyájára megy, a' kilesett jelszóval: „Melinda“ beférkezik, 's mindent fölfedez. Most Bánk bán óriási merénnyre szánja magát, az udvarra siet, 's Melinda vallomásai után a' királynét saját teremeiben meggyilkolja. A' pártütés kitör, de a' koczka megint a' merániak részére fordul, a' királyné meggyilkolásának gyanujába esett Petur elesik, 's családjával együtt lófarkon hurezoltattik halálra. A' király e' közben visszatért 's meggyilkolt neje fölötti fájdalommal jobbra balra hánykolódik, míg végre a' súlyosan bántott nádor önkint kivallja, hogy maga volt a' gyilkos. E' közben hír hozatik, hogy az Otto által meggyilkolt Biberach végperceiben a' királynét a' Melindán elkövetett undok tette nevezé ártatlannak vallotta. E' hír némi vigaszt nyújt az elesüggedett királynak, 's midőn végre a' királyné gyilkosát is meglátogatja az eg haragja, 's hire érkezik, hogy a' megböszült merániak a' nádor ősi várát 's javait folyujtották, rokonait a' lángok közé szórták és az ártatlan és szerencsétlen Melinda is áldozatul esvén el e' borzasztó eseményekben, holt teste a' hű Tiburcz által visszahozatik, Endre mélyen megilletődvén az ég végzésein 's különben sem bizván jobbágyai hangulatában, a' gyilkosnak megbocsát, 's ezzel a' fölháborodott kedélyeket kiengeszteli. Ez a' dráma rövid tartalma.

(Vége köv.)

S e b e s h e l y i G á b o r.

NEMZETI SZINHÁZ.

B Á N K B Á N ,

eredeti történelmi drama 5 felvonásban , írta Katona József.

(Folytatás)

Szánt szándékkal nem szóltam hosszasan a' darab tartalmáról, hogy annál több időm jusson a' karakterekről és a' mű alkotásáról szólhatni.

Legelőször is a' darab általános jellemzetéről.

Többektől hallottam már — 's megvallom e' nézet engem is nem kevésbé ki-

sértetbe hozott —, miként az utolsó fölvonás nem áll kellő arányban a darab egészével, hogy a kimenetel határozatlan sejtésekben vész el, szóval: hogy a dráma művészetileg nincsen bevégezve. E nyomatekos vád okát sokan abban keresik, hogy Andrásnak nem adatott eléggé tevékeny szerep, hogy csak végül hozzátik a színhelyre mintegy fogadott gyászfordóul a halott ravatala fölött. 'S valóban igen föltűnőnek látszik első tekintetre, hogy a költő e hiányt ne érezte volna, ő, ki — miként alább látni fogjuk — olly gondos és következetes kiszámítással járt el drámájának négy fölvonásában.

E hiánynak — ha annak nevezhetni — okát, véleményem szerint, a darab általános jellemében kell keresni, azon vezérletben, melyet drámája 's személyei költői moraljára nézve a szerző követett, vagy talán — követnie kellett, hogy a mű így is világot, láthasson.

E drámában kétényt kell szorosan megkülönböztetni: t. i. azon féktelen kényuralmat, melyet az udvar, 's ennek megegyezése vagy elnézése mellett a zsarlók serege üz a nemzeten, 's mely a békétlenséget számos országnagyoknál olly veszélyes fokra neveli, — és a Bánk becsületén 's élete boldogságán ejtett sérelmet, mely mint izolált udvari ármány, az ország állapotával szorosan véve semmi közvetlen összefüggésben nincsen. A költő előtt tehát két út állott: vagy az első tényből készítheté drámája főanyagát, mely esetben Melinda gyászos története csak epizod gyanánt, csak a színpadi hatás nevelésére vala használható, 's ekkor Bánk jelleme kétségkívül más árnyéklatokkal, cselekvősége más situációkban tűnt volna elő; ekkor nem lehetett volna András királyt a cselekvény kombinációjából kihagyni. Szerző azonban a másodikat választá, 's erre kétségkívül alapos okai voltak.

A költő elég világosan fejezte ki azon vezéreszmét, melyet drámájában követett, Bánk bánnak Petur bánhoz intézett emlékeztető szavaiban:

„Hozzám jövel szökésed éjjelen,
Még egyszer elmentünk a' czi'nteremb
Együtt, — lerogytál ott atyádnak a'
Sirjára, 's ezt mondád: „Igazad vala
Atyám — az Isten nem segít soha
Fölkent királyok ellen!” (II. föl. 2-d jel.)

és ez a költő erkölcsi postulatuma, mellyhez drámájában a jót és roszt méri; és ez e darabban nem alkotmányos vagy törvényes elv, hanem vallási hitágazat, melly szerint a fölkent koronás fejek fölött különösen örökodik az isteni gondviselés; e hitben gyökérzik a magyar tántoríthatlan hűsége urához, és ezen erkölcsi postulatum végig vonul a dráma minden cselekvényein.

Már ha a költő a királyt cselekvőleg lépteti föl, mi kétségkívül a darab drámai érdekének nevelésére szolgálanda, — akkor vagy olly embert látnánk Andrásban, a millyen valósággal volt, veszélyben gyávát, szerencsében fenhéjázót, jobbagyai boldogságával nem gondolót, az ország kincseit könnyelműleg elpazarlót, hiveire gyanakodót, legjobb emberei iránt hálátlant, szóval: módosított kiadásban egy harmadik Richardot, egy gonosz jellemű fejedelmet, ki sem czélokban sem eszközökben nem válogat, vagy nem látnók a' historiai Andrást. Amaz esetben természetesen szó sem lehetne a' főlebb említett erkölcsi postulatumról, mert ekkor mindazon gonosznak, mi András boldogtalan emlékezetü uralkodása alatt történt, egy nevezetes része az isteni gondviselés által a' királyok kezébe tett hatalom rovására esett volna; András személyesen, 's benne a' főhatalom állana a' békétlen országnagyokkal szemközt; — emez esetben mellözve lenne a' historiai érdek, 's ekkor nem vala szükség történeti neveket használni. Katona érezte e' helyzet nehézségét, tanácsosnak tartot-

ta Andrást inkább egészen kihagyni a' játékból, mint drámáját kockáztatni. Pedig épen ama vallásos jobbágyi hűség, melly minden személyeit jellemzi, mentette meg alkalmasint e' művet a' magyar irodalomnak.

(Tárgyhalmaz miatt vége jövő számban.)

B Á N K B Á N.

eredeti történeti drama 5 felvonásban, írta Katona József.

(Vége.)

A' személyzet közt legelőször Bánk bán a' „nagyur“ vonja magára figyelmünket — nagyszerű, szilárd jellemű férfi, tiszta mintája egy büszke önértető, de erényes őszérű magyar országnagynak, ki polezának fontosságát 's a' vele járó felelősséget egész kiterjedésében ismeri. Őt sem az országban tapasztalt nyomor, sem a' pártosok ujongatása nem tántorítja el a' kötelesség ösvényéről. Keblének csak két érinthető húrja van: hazája és — Melinda. Őt a' teljes hatalmu királyné különféle ürügyek alatt az országban utaztatván, távol ügyekszik tartani az udvari fondorkodások színhelyétől, hogy nejét ezalatt kényelmesen a' szerelmes Otto szeszélyeinek játék-labdájává tehesse. 'S mikor a' nagyur Petur bán titkos meghívására az országos nyomor és inség szomorú tanyáiról visszaérkezik, legelőször is keserű ellentétet talál: a' dőzsölő udvart.

„Hazánk külön külön vidékein
Jajt 's bánatot találtam; 's itt ime
Ellenkezőt találok, 's nem tudom,
Mellyik tehet rémitőbbé.“ — (I. föl. 6. jel.)

Ezen első keserű érzést egy még meglepőbb követi; Petur t. i. homályosan értésére adja, hogy a' titkos összejövetel őt is érdekli, és hogy ha veszteségre jön a' dolog, Bánké leend a' nagyobb veszteség. A' távozó Petur megsugja nekie a' jelszót: „Melinda,“ — 's e' név hallatára megdöbbenve kiált fel: „Melinda!?“ A' meglepett nagyur sokáig nem bír szöhoz jutni: keblében háborgó érzések zajdulnak föl, agyán az ébredő gyanu rémes gondolatokat hajt keresztül, 's a' kétségeivel küzdő Bánk nem veszi észre az utána besompolygott Tiborczt, magával beszél, 's ismét meg ismét Melinda nevére tér vissza nyugtalan elméje.

„Melinda! és mindig Melinda! — szent
Név! égi 's földi mindenem javát
Szorosan egybefoglaló erős
Láncz, úgy elomlott törhetetlen élted,
Hogy abból a' gazoknak is jutott? — —
Mennyben lakó szentséges atyám! ide
Mindentudásod égi cseppeit!
Nekem — nekem, hogy e' nagy fátylon
Átlássak, és eszemmel a' halandók
Szívébe nézhessek, mint a' tükörbe.

És hasztalan törekszik magát azzal nyugtatni, hogy
„ — — ezek talán csak úgy fogadt
Szolgái voltak egy veszett irigy
Embernek, a' ki, nyugodalmamat
Sajnálva, itt (szívére ver) szorongatást okozni,
'S döbbsentni szívemet kívánta. (Megijed.) Meg-
Döbbsenni? — Ezt előttem egykor úgy
Fösték le egykor, jól tudom, mint egyikét a'
Lélek betegségeinek.“

Hasztalan erőlteti magát kacajra
„ — — — A' szerelme-féltő
Bánk bán — — —“

fölött, mert a' sötét gyanu magvai termékeny földbe esnek, és a' szilárd lelket teljesen kibillentik súlyegyenéből. A' büszke és szilárd Bánk egy perczig sem inga-

doz azon országos terhek alatt, mellyek vállain hevernek; hasonló ő azon izmos tölgyhez, melly a' legdélcezebb viharban is merően emeli sudarát az ég felé, 's a' szélvész századok óta duló dühével dacolni képes. De van ezen erős jellemnek egy achillesi sarka, 's ez Melinda iránti szerelme; a' sebnak, melly e' részben ejtetik keblén, minden esetre halálosnak kell lenni; 's nem nehéz sejtününk, hogy azon kebelben, mellyet Melinda nevének csak illy véletlen megemlítése is annyira megdöbben-teni képes, nagy indulatok lappanganak. 'S erről hamar meggyőz bennünket a' második fölvonás, mellyben Bánk a' házi becsülete 's boldogsága elleni cselnek a' terem titkos ajtaja mellett véletlen tanuja lesz. Egy pillanatra fölébred ugyan még benne Bánk a' nagyur, 's erős lelke talál még okokat, Petur feleiben a' lázadási hajlamot lehüteni; Bánk elfordul az összeesküvés eszméjétől, mert

„Hogy Bánk leüljön a' sötét szövetség
Gyászasztalához, arra nem csekélyebb,
Mint Bánki sértődés kívántatik.“

De Bánk elég hamar értesítették Biberach által, hogy e' „Bánki sértődés“ valóban megtörtént, 's ezentúl Bánk nem a' nagyur többé, kitől az ország szenvedéseinek enyhülését, elnyomott árvák és özvegyek sorsuk jobbra fordulását remélhetik: ő benne ezentúl csak egy erős fellegvár óriásromjait látjuk, mellynek nyílásain szabadon üvölt keresztül a' szélvész, melly a' vándornak nem ad többé biztos hajleket; agyában kétségé válik az ész világa, 's e' szürkület vele Gertrudban nem látatja többé Endre királyi nejét, nem a' királyi hatalom képviselőjét; most hazájának szenvedő képe is kísértetes alakban tűnik föl előtte, 's a' harmadik fölvonásban, miután Melinda ajkairól megtudja a' legborzasztóbbat, e' két érzelem örületté válik; ő majd Melindával sir, majd ártatlan gyermekét átkozza, 's csak egy nyugponon látszik hullámzó kedélye megállapodni — a' királyné meggyilkolásán. Kérdés támadhat az iránt, ha valjon most érik-e már határozattá Bánk lelkében Gertrud meggyilkolása, vagy Otto megjelenése (IV. föl. 9. jel.) hágtatja szenvedélyét e' végső fokra? — Én azt hiszem, hogy Otto megjelenése, 's Bánk hánnak ez ellen kiáltott átkai következtében Gertrud törragadása a' nagyúr ellen minden esetre csak közvetlen alkalomnak tekintendő; de a' határozat ekkor kétségen túl már meg van érve Bánk lelkében; ezt több helyen világosan bizonyítják a' nagyur célzásai, legvilágosabban pedig a' nyolczadik jelenetben, midőn a' királyné a' jelenvoltaknak távozást, Bánknak pedig pillanatnyi szünet után maradást parancsolván, emez a' falhoz tántorodva, ekkint szól:

„ — — — Vége! vége már neki!“

E' szavak egyszersmind világos tanui, hogy Bánk erős lelke még az örült fájdalom e' pillanatában is örömmel megragadta volna az alkalmat, Gertrudról a' halalos veszélyt elhárítani; de az elbizott királyné nem sejtí a' sértett férj kebelindulatának melységét 's maga készíti magának ama tört, mellynek végén halál ül. A' gyilkos tett után Bánkban a' lélek az ötödik fölvonásban magát ismét rendbe szedi némileg, annyira, hogy a' királynak számot adni képes tetteről; a' kiáradott indulat lassankint visszavonulni készül medrébe; de az öntu latnak e' rövid percze csak addig tart, míg a' nagyur ősi várán elkövetett dulas hire érkezik, és a' meggyilkolt Melinda tetemei Bánk bán kesergő jobbágyai által színpadra hozatnak. Itt Bánk bán lelke végkép megtörik, 's ő, ha a' királyné netalan ártatlanul esett volna el, borzasztóan lakol vétkeért egy marczangolt életen át; a' király bocsánata nekie nem lehet jótétemény, nem lehet kegyelem, mert hiszen az ég rémitőn érezteté vele büntető ostorát, 's e' kimenetel valóban kinzőbb olly catastropháknál, mellyekkel rendszerint tragoediák bevégeztetni szoktak. Mert bizonytal nem a' halál a' legszomorubb, a' legtragikaibb az emberi dolgokban: egy kinlódó lélek, mellynek osztályrésze kikapadhatlan fájdalom, melly magában viseli a' kárhozat égető kinjait, mellynek homlokára van sütte a' nyugalmat nem leelő belfurdalat kainbélyege, — illy kinjától hajtott lélek bizonytal nem kevésbbé borzasztó mint a' méregpohár vagy az orgyilok, 's nem egészen alaptala-

nul jegyzé meg egy jó barátom: miként Bánk bánra nézve a' tragoedia még a' kárpit utolsó legördülte után kezdődik. „Ugyde miért lakol Bánk bán oly tettért, melyet hasonló helyzetben akárki, talán még kevesb küzdéssel és minden megbánás nélkül elkövetett volna?“ E' kérdést több ízben hallottam, 's ha a' közmorálhoz illesztjük e' dráma cselekvényeit, ugy kétségkívül több illy megfejthetlenségekre bukkanhatunk. De főlebb emlitém már, miként a' királyi fölség emberfölöttisége és az isteni hatalommal rokonsága, valamint a' vallásszerű jobbagyi hódolat mindannyi erkölcsi dogma, melly az egész darabon végig vonul; a' királyné továbbá, legalább a' Melindán elkövetett gáztetre nézve, ártatlan — legalább a' költő ártatlannak akarja: két fontos ok, hogy a' királyok feje fölött örkődő gondviselés a' gyilkost súlyosan büntesse, 's egy egész életen át sajgó fájdalommal ostorozza. E' drámai nézet új, 's Bánk bán egész szerkezetéből természetesen következik.

Bánk után legkitünőbb karakter Gertrud királyné, a' büszke meráni nő, kinek lelkében csak két mindenható indulat él: határtalan vágy uralkodni — ha lehetne — még a' lelkek országán is, és öcsese iránti vak szerelme, melly azonban kevesbbé fakad ama gyöngéd rokonszenvből, melyet a' természet olly édes-titkon ültetett a' vér kötelékeivel egymáshoz fűzött rokonok keblébe, mint ama fenhéjazó öntudatból, miként ők mindketten magas polczra hivattak az emberek fölött. Gertrud az embereket illy szédítő magasból igen parányiaknak látja, sokkal kisebbeknek, semhogy nézete szerint egyébre szolgálhassanak, mint a' „biborosok“ kedvtelésére; 's midőn a' királyné Otto himezzel szeméremvallásán fölháborodik, nem az irtózatos büntölti undorodás, nem az erény titkos sugallata, nem a' Melinda személyében sértett női méltóság érzete az, mi őt buja öcsese iránt haragra lobbantja: hanem ama veszélytölti félelem, melly — ha Otto Melindával ezelt érne 's a' dolog közhiruvé lenne — az őt 's külföldi rokonait különben is gyűlölő magyarok részéről érhetné. De még a' félelem sem elég arra, hogy el ne piruljon ama gondolaton, miként a'

„ — — — Meráni herczeg —

Égy férfit, nem tud kifogni egy

Asszony szeszélyin — — —“

mi még világosabb lesz Gertrud következő szavaiból:

„Tudd meg, kicsinylelkű, hogy e' dolog

Ha Melinda érdemét temette volna

El, úgy kikergettetni kész lehetnék

Országaimból; — és mégis ha azt

Megérni kellene, hogy reám mutatva

Susogni hallanám: „ni itt halad

Gertrud, az öccse kinek kontár vala

Melinda elszédítésében —“

E' kétértelműség nagy mértékben Gertrudra hárítja a' bün súlyát, melyet legkevesbbé sem mérsékel a' királyné haragja, midőn Izidora — ki Biberach által a' gáztett tanujává tétetek — a' királynénak mindent fölfedez. Büszke álmainak valósulását félti a' büszke meráni nő.

„Uralkodás! Parancsolás! Minő

Más már csak ennek még a' hangja is,

Mint engedelmeskedni, — hát minő

Ez még valóságában? — Egy Magyar-,

Majd Lengyelország és Podolia,

Aztán Velence, a' kevély Velence —

Europa harmadában. — —

Gyöngé lélek

Szédülsz? — Pirulj! ha egyszer annyira

Segítne Endre fegyvere, semmivel

Se lenne szédítőbb, mint mostan ez. —
Törvényt kiszabni, és úgy lenni e' fölött,
Miképen a' nap sok világokon! Csak ez
Is elfeledtetheti velünk rövid
Éltünknek álmatlan sok éjszakáit.“ —

És alább:

„Saját eszünket 's akaratunkat a'
Legostobább köntösben is annyira
Szentté teremteni, hogy azt egy egész
Ország imádja. Önmagunknak az
Lehetni, a' minek szeretjük; és
Másnak parancsolhatni, lennie
Az, a' minek ke'l lenni — átkozott! mitől
Foszthatsz meg, Otto, még tán engemet!

És e' hiu álmban hasztalan keressük ama magasztos lelket, mely egy Fiesco
álmai fölött lebeg, mely teremtő szellemkint emelkedik a' köznapi élet fölébe 's a' ha-
talomban az istenségtől kölcsönzött teremtő szózatot szemléli, hogy nagyot, szépet, cso-
dást kelthessen a' földből, hogy virágot tenyészthessen a' föld sivatagain 's életet fakaszt-
hasson a' sirhantokból: hanem ama sötét, mogorva, zsarnoki szellemet látjuk e' meren-
gésben, mellyel a' romlás angyala kíséri a' hiu lelkeket. És e' fölfuvalkodott elbizottság ké-
szíti nekie a' kelepczét, mellybe esik. Ő nem hallgat a' bojóti ősz, Mikhal bán es-
dekléseire, midőn ennek öccsét börtönbe hurczoltatja, ő hivalkodva játszik egy nem-
zet sorsával, mint Semeje Zeüszt villámmal; ő gögönges előbb távozást 's mindjárt utána
maradást parancsol Bánknak, 's mindezek után keserű gúny gyanánt hangzik, mi-
dön a' felbőszült nagyúr ellenében a' nőnek tartozó tiszteletre hivatkozik. Egyetlen
egy nemesb érzést látunk benne fölébredni, midőn Bánk Otto megjelenése által atok-
ra fakadva, a' czudar herczeg hazáját is átkába foglalja. Igen, ekkor magasan föl-
dobog Gertrud szíve; de e' pillanatnyi lelkesülésben is mennyi vadság! ő, a' nő, a'
királyné gyilkot ragad a' nádorra, melly azonban saját véérébe merül, 's ez méltó, de
szomorú vége a' nagyravágó, büszke nőnek. E' colossalis nőjellem, Magyarorszá-
nak e' Semiramisa, borzadással tölti el lelkünket; mintegy lebilincselve érezzük ma-
gunkat e' mogorva föntség által, 's nem csodáljuk többé, hogy Otto mindig reme-
géssel gondol nővéreire, nem csodáljuk többé ama varázsat, mellyben Gertrud férjét
's azokat, kik hozzá közelebb állanak, — tartani tudja; a' meggyilkolt ki-
rályné árnyéka az ötödik fölvonásban is fenyegetve kísér bennünket, 's habár nem ve-
szünk is részt Endre fájdalomában, de sajnáljuk a' gyöngye királyt, ki legyilkolt nejét
megboszulni, a' gyilkost megbüntetni sem meri, miután lelke 's akaratja támaszát
elvesztette. Illyen Gertrud, e' darabnak legmesteribb kézzel festett, legtragicusabb
characterere.

Otto egy gyáva, könnyelmű siheder, minden fejedelmi indulat nélkül, ki épen
olly könnyűséggel szól Melinda iránti szerelméről, minővel a' legezudarabb eszközöz is
nyúl, hogy czélját — melly csak gaz lehet — elérhesse. Ő királyi nővéreinek irántai
vak szerelmét ferdén fogja föl, 's képesnek tartja őt egy közönséges kéjánya szerepé-
re vetemülni. Egész készséggel követi Biberach gonosz tanácsát, 's épen olly orozva
gyilkolja meg Melinda becsületét, mint Biberachot. Ama vádat hallottam e' darab ellen
emliteni, hogy Ottot nem éri utól a' drámai Nemesis. Én e' vádat alaptalannak tartom,
mert a' költői igazságtételnek, véleményem szerint, nem kell kizárólag egy a' gonoszt
büntető situatióban fekünni; a' költészetnek 's főleg a' drámainak, nemesak művészi,
hanem általánosb, társadalmi iránya is van, 's ez irányban a' drámából elvont erkölcsi
tanban fekszik a' költői igazságtétel, mellyet a' napról napra fölvilágosuló emberiség
annak idején nem mulaszt el alkalmazásba hozni, különben Victor Hugo „Le roi
s'amuse“ czimű drámájának azért kellene rosznak lenni, mert a' király nem lakol meg

benne. De különben is bajos lett volna Meráni Ottot érdemlettkép megbüntetni, miután a' történetekből tudjuk, hogy Andrásnak későbbben a' keresztes háborúban társa volt.

Leggyöngébben van véleményem szerint, Melinda characteré festve. Benne sem elég méltóság, hogy Ottot magátólkellő távolságban, sem elég erő, hogy az udvar ármányai közt magát súlygyenben tartsa, 's ámbár nem akarom a' kelletén túl szelid Melinda erényes voltát kétségbe hozni, annyit minden esetre meg kell jegyeznem, hogy Otto szerelmes faggatásai sokkal inkább látszanak őt megilletni mint Bánk bán nevéhez illik. Azonban ő olly cselnek leszen áldozatja, melly ellen erény és akarat mitsem tehet, 's illy helyzetben nőjellemet festeni nem csekely föladat. Hasonló esetekben egy kis elmezavar a' legsikeresebb specificum, 's szerzőnk is szükségesnek tartá Melindára nézve e' szerhez folyamodni. Utolsó megjelenése azonban, mielőtt férjétől a' királyné teremében bucsúzik, szívreható, 's élénken tünteti ki a' földult kebel szenvedését; rá nézve a' halál — ha nem természetes is — jótékony megszabadulás az ármányos világ kinjaitól.

Petur, a' bihari főispán, egyike ama magyar őstypusoknak, mellyekben ősi történeteink olly gazdagok. Ép lelke elfojtott bosszúsággal szemléli a' királyi udvar féktelen kicsapongásait, 's míg tántoríthatlan hűséget táplál keblében a' király iránt, egész haragja a' meráni asszony ellen fordul. Ez ellen szövi ő a' titkos szövetségést, melly Bánk bán családi esetén kívül is a' királyné meggyilkoltatását veszi czélba. Hirtelen lobbanó kedélye azonban épen olly gyorsan hajol engesztelődésre, ha a' király iránti hűség vallásos érzete felköltetik keblében, 's e' vallásos hűség őt a' halálba is kíséri.

Biberach egy nyomorult szerencsevadász, ki haszonért gazdagítja Ottot gonosz tanácsaival, 's mikor nagyobb hasznot remél vagy a' hasznot meghaladó veszélytől tart, urát elárulja, és kinek halála egy szennyes állattól szabadítja meg a' földet.

Andrást a' költő csak az utolsó felvonásban lépteti föl, gyámoltalanul bánkódva Gertrud holttetemei fölött, 's e' helyzet talán a' legdiszesb, mellyben e' drámában megjelenhetik. Ő nem bizik jobbágyai hangulatában; szeretné a' büntetést játszani, de nem meri; szeretné a' kegyest játszani, de nem tudja, 's midőn Bánkot Melinda halála végképp lesújtja, erőltetett nagylelkűséggel bocsát meg a' gyilkosnak, mi által a' kedélyeket kiengeszteli ugyan, de e' hódoló kardletétel sem Andrásnak, hanem a' magyar hűségnek válik becsületére. Mi okok bírhaták rá a' szerzőt, hogy darabjának illy véget adjon, már fölebb elmondám.

Tiborc az egész drámának historiai háttalpa (folie), 's chorus gyanánt tünteti előnkbe a' népszenvédeket Gertrud és a' Merániak szarnoklása alatt. — A' többi személyek: Mikhal és Simon bán, Izidora 'sth. csak véletlen összefüggésben állanak a' dráma főcselekvényeivel; érdekek jobbra csak színpadi.

Legyen szabad még néhány szót a' színi szerkezetről mondanom.

Katona e' dráma összeállításában kissé tán kelletén túl is ragaszkodott Aristoteles ismeretes teoriájához a' hely és idő egységére nézve, és ez talán a' darab legnagyobb hiánya. A' költő, ugy látszik, ismerte a' színpadi hatás titkait, 's gyakran nyul illy fogásokhoz; e' hibákat azonban annyi jelesség mellett örömet készek vagyunk felejtetni. Egyébiránt az első felvonás második (a' színpadi előadás szerint első) és következőt őt, valamint a' második felvonás első jelenetei mesteriek. A' negyedik felvonást a' királyné megölésével teljesen bevégeztetnek tartom, 's az ezután következő 's különben is irtóztató roszul adatni szokott harcos jelenetek annyival inkább elmaradhatnának, mivel azok eseményei az ötödik felvonásban széltehen-hosszában elmondattak. Általában a' csoportozatos jelenetekkel gazdálkodva kellene bánni, mert illy jelenetek, ha rendkívül jól nem adatnak, fölötte esökcentik a' hatást, 's csak a' drámai kép színeinek összehagyválására szolgálnak.

A' nyelv ép, erős, nagyszerű, 's általában olly drámai, minőt egész irodalmunkban nem birunk; a' versek kissé pongyolák ugyan, de könnyen szavalhatók. Mivé nem teendette Katona e' drámát, ha nyelvünk csinosulásának korszakát érthette volna!

Az előadásról (nov. 1-jén és 4-kén) szóltak már mások; a' személyesítők dicséretes szorgalommal és telhető ügyekezettel működtek. A' közönség zajos tetszéssel üdvözlé a' nemzeti drámát.

Az igazgatóság végre fogadja meleg köszönetünket, hogy e' jeles darabot ismét színpadra hozá, 's ez által a' közönséget annyira lekötelezé.

A' költő hamvai pedig legyenek áldva e' kincsért, mellyet nekünk örökül hagyott, 's ha a' kerepesi úton levő szerény muzsatemplomból a' tapsvihar fölhat szellemlakáig, lebegjen alá közénk, 's legyen tanuja egy nemzetibb művészeti szellem ébredésének!

S e b e s h e l y e i G á b o r.